

МИМОЛЕТНОТО И ВЕЧНОТО –
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИ
И ХУДОЖЕСТВЕНИ АСПЕКТИ
НА ТЕХНИКАТА „БУОН ФРЕСКО“
В КОНТЕКСТА НА УЧЕБНАТА ЗАДАЧА

Анастасия Тонкова*

THE TEMPORARY AND THE ETERNAL –
PSYCHOLOGICAL, PEDAGOGICAL,
AND ARTISTIC ASPECTS
OF THE BUON FRESCO TECHNIQUE
IN THE CONTEXT OF THE EDUCATIONAL TASK

DOI: 10.54664/FSVC4742

Anastasiya Tonkova

Abstract: When training university students who study classical mural painting at the Faculty of Fine Arts at St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, a special assignment in the course on Classical Mural Painting Techniques—Fresco helps highlight an important contrast. On the one hand, there are today’s habits of looking at many fast and short-lived digital images. On the other, there is the traditional *buon fresco* technique, which requires steady work, careful preparation, and an understanding that the final painting should last for a very long time. The study looks at how students work while designing a fresco for the project called “Selfie.” This project allows us to see how they move between two very different approaches: the quick, easy digital image and the slow, material process of making a classical mural. The main idea behind the study is that the conflict between the “quick and temporary” and the “slow and lasting” creates new teaching challenges. Because of this, the training in classical mural techniques needs to adjust to the cultural habits and psychological tendencies shaped by digital media today.

---

* Анастасия Тонкова – доцент, доктор, преподавател в катедра „Стенопис“ на ФИИ към ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

Keywords: visual culture, digital habits, art education, mural planning, mural techniques, *buon fresco*, fine arts, applied arts, pedagogical challenges.

Настоящият текст поставя въпроса за съвременните трансформации на автопортрета в контекста на визуалната култура и образователната практика (особено в полето на стенописта). Посредством съпоставяне на изискванията и творческия процес в учебна задача за проектиране в класическата техника “*buon fresco*” със съвременната дигитална форма на автопортрета – селфи¹, се проследява напрежението между стремежа за търсене, разбиране и създаване на художествена устойчивост, характерна за обучението в класически стенописни техники, и афинитета (предразположеността) на съвременното общество към мимолетността на визуалното преживяване. Хипотезата, върху която се основава проучването, предполага, че това напрежение отразява дълбоки психологически и поведенчески изменения у съвременния човек, обусловени от адаптацията към визуалните кодове и комуникационните механизми на дигиталните медии: изменения, с които художественото образование по стенопис следва да се съобрази, за да бъде адекватно на съвременните културни реалности.

Традиции в изучаването на класическите стенописни техники като част от учебното съдържание в специалност „Стенопис“ и дисциплина „Класически стенописни техники – фреско“ във ФИИ на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Мястото на техниката „буон фреско“ в обучението на художниците монументалисти е особено важно. Техниката „буон фреско“ е част от задължителните умения на художниците зо-

---

¹ Селфи (на английски: selfie) е автопортретна снимка, правена най-често с мобилен телефон или уеб камера и споделена в социалните мрежи /A photograph that one has taken of oneself, esp. one taken with a smartphone or webcam and shared via social media. / Oxford English Dictionary. През 2013 г. Oxford English Dictionary обявяват думата за дума на годината (б.а.)

графи и поради това нейното усвояване през десетилетията е било ангажимент на школите, разпространяващи традиционния сакрален занаят. Във времената на разцвет на светската монументална-стенопис в България (50-80-те години на 20 в.) нараства потребността от обучение на художници-монументалисти, които да познават особеностите на техниката и възможностите за реализиране на мащабни творби в интериор и екстериор. Именно поради тази потребност в професионалното образование на художниците се обособяват учебни заведения, които обучават и до ден днешен творци в особеностите на класическите стенописни техники като „буон фреско“, „а секо“, „сграфито“, мозайка и витражни техники. Тези школи в страната ни са: Национална художествена академия (НХА), гр. София, Факултет по изобразително изкуство на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив и в последствие и Нов български университет (НБУ), гр. София.

Във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ още през 60-те години на 20 в., след основаването на учебното заведение в дисциплините на студентите по изобразително изкуство се включват учебни задачи за проектиране и реализиране на монументални творби в стенописните техники „буон фреско“ и „сграфито“. Първите преподаватели, които предават знания в характерните монументални техники са Никола Гелов, Никола Хаджитанев, Александър Терзиев, Димо Заимов и др.

Изучаването на техниката „буон фреско“ във Факултета по изобразително изкуство (ФИИ) продължава да е актуална, задължителна част от учебната програма на студентите до ден днешен. Знания и умения за техниката „буон фреско“ студентите придобиват в специализирани дисциплини студентите в направления „Стенопис“, „Живопис“, „Графика“, „Рисуване и Интермедия“, както и в направление Педагогика на обучението по изобразително изкуство (ПОИИ).

Техниката „буон фреско“ се приема за една от монументалните, класически стенописни техники с дълголетна традиция. В специализираната литература тя се среща с наименованието фрес-

ко, „буон фреско“ (buon fresco) или „фреско буоно“ (fresco buono). В българския език тези названия са взимствани пряко от италианския, където техниката има бележит разцвет особено по времето на Ренесанса. Произходът на наименованието насочва към изразността и технологичните ѝ особености. Значението на „буон фреско“ буквално означава „свежо“, „прясно“, „въздушно“. По своята технологична характеристика „буон фреско“ е стенописна техника, при която се рисува с бои (вароустойчиви пигменти) върху многослойна влажна мазилка от гасена вар и пясък (в различно съотношение според слоя). След изсъхването на стената процесът на преобразуването на калциевия хидроксид в кристален калциев карбонат, свързва пигментите с мазилката и изображението става непроменяемо, тъй като остава част от самата мазилка (раздел 4.2. Буон фреско (buon fresco) В: Гочев, 2009).

По време на учебния процес запознаването с особеностите на техниката изисква разделяне последователността на работа в три етапа – *лекционна част, проектиране и реализиране в материал*. В първия етап посредством лекции, презентации и демонстрации се отделя време за запознаване с фактологията, свързана с технико-технологичните и исторически особености на техниката. Вторият етап – *проектиране*, включва създаване на идея за композиция на творба, която ще се реализира в техниката. Разработването на **идеята за творбата** включва адаптиране на изображение според характерните изразни особености на стенописната техника. По време на проектирането се създават композиционни, цветни и тематични вариации на сюжета на творбата. Освен това проектирането на изображението се съобразява и с технологичните особености на стенописната техника. В случая с „буон фреско“ – в процеса на проектиране се предвижда последователността на работа с контуриране, пренасяне чрез работен картон, заштриховане, поливки, както и особености в цветовата палитра, възможна за използване в техниката². Проектирането на

---

² В техника „буон фреско“ свързвател е гасената вар (калциев хидроксид – $\text{Ca}(\text{OH})_2$). За работа в техниката стенописецът използва под-

изображението за реализиране в техника „буон фреско“ се прави с акварелна техника.

Етапът на *реализиране в материал* включва подготовката на рисувателната площ с полагането на задължителните при техниката „буон фреско“ мазилкови слоеве³. По време на процеса на забъркване и полагане на мазилковите слоеве се погдетвя и т.н. „работен картон“. Работният картон е копие на проектираното изображение върху хартия в М 1:1. От положения работен картон върху готовия мазилков, рисувателен слой се откопират чрез натиск основните контури на изображението.

Жанрът автопортрет в класическата стенописна техника „буон фреско“

Още от създаването на дисциплината монументални, стенописни техники във ФИИ **автопортретът** става фундаментален в учебната задача за проектиране. Конкретният жанр е предпочитан и утвърден през годините като най-удачен поради това, че дава ясен ориентир за проучванията на визуален материал от история на изкуството, като същевременно с това създава *лично отношение към задачата*. В началото на семестъра, в който се изучава дисциплината, студентите реализират свой автопортрет от натура. Етюдното шудирание на автопортрета е основополагащо изискване, тъй като „информацията“, пресъздадена в автопортрета, се използва в разработването на композиционните варианти за окончателната творба. Но с навлизането на новите технологии през годините преподавателският състав забелязва тенденцията за отказ от рисуването от натура. С времето тенденциозно се установиха нови, устойчиви навици при студентите по изкуства,

брани пигменти, които да бъдат устойчиви на въздействието на гасената вар, което до известна степен може да ограничи палитрата му (б.а.)

³ Студентските задачи се изпълняват в подготвени метални „скарри“ с размер 58x48 см, които позволяват мобилност на творбата. Създаването на оригинална творба на стена в техника „буон фреско“ изисква подготовката на 3 мазилкови слоя (изравнителен слой, слой „арачио“ (arraccio), рисувателен слой „интонакио“ (intonaco)) с различно съотношение между вар, количество и едрина на пясък. (б.а.)

при които дигиталните устройствата стават не само инструмент, но и неразделна, дори немислима част от творческия процес. Умното устройство-мобилен телефон (smart phone) стана посредник, който „превежда“ действителността и съдейства за „претворяването“ ѝ за мнозинството обучаващи се.

Постепенно започна да се наблюдава **отказ от рисуването от натура** и замяната му с работа по дигитални изображения, които предлагат удобство, фиксирана гледна точка и незабавност. Това формира поведенчески модели, характеризирани с **намалена способност за наблюдение, отслабено внимание към детайла и затруднения в пространственото мислене**. В творчеството на студентите тези промени се проявяват чрез схематизиране, зависимост от „вторични“ визуални източници и ограничаване на активния процес на възприятие, който рисуването от натура развива. В резултат художественото изразяване се дистанцира от живия контакт с реалността и все по-силно се подчинява на едно посредничено, дигитално моделирано виждане на света. В разработването на автопортрета ясно се откроява принципният проблем за дистанциране от натурата. Тази художествена дистанция като че ли отразява и по-широка съвременна тенденция: младите хора, като представителна извадка на нашето настояще, се отдалечават от автентичното усещане за себе си.

Предизвикателството на учебната задача-проект „Селфи“

Градивен избор между негодуванието или активното съприкосновение с процесите роди идеята за експериментален проект с традиционните условия на учебната задача в дисциплината „Класически стенописни техники – фреско“. Идеята за проектната учебна задача намира пресечната точка между жанра автопортрет, технико-технологичните особености на техника „буон фреско“ и предимствата на „смайт-телефона“ като единствен възможен инструмент по реализиране на задачата. Мотивацията експерименталната задача да бъде поставена в контекста на класическите стенописни техники бе свързана и с неоспорими

факти от история на изкуството. Аналогията на задачата за автопортрета със съвременното селфи се състои в това, че художниците някога са използвали възможността да се „подпишат“ във вечността, като включат себе си сред героите на своите монументални творби. Това е било освен смелост, но и своеобразен жест на самосъзнание и творческа идентичност. Познати от история на изкуството са ни примерите за автопортрет в световноизвестни фрески на: Микеланджело Буонароти, Рафаело Санти, Джото ди Бондоне, Беноцо Гоцоли, Тиєполо, Захари Зограф и много други. (Илюстрация 1.)

Илюстрация 1. (От ляво на дясно): 1. Рафаело Санти, Автопортрет във фреска „Атинската школа“ 1509–1511 г., Апостолическия дворец, Ватикана; 2. Микеланджело Буонароти, Автопортрет в одраната кожа в ръцете на св. Бартоломей от фреската „Страшният съд“ 1536–1541 г., Сикстинската капела, Ватикана; 3. Джовани Батиста Тиєполо, Фреска от двореца във Вюрцбург, Германия 1750–1753 г.; 4. Беноцо Гоцоли, Автопортрет от фреска „Шествието на влъхвите“, 1459–1461 г., Двореца на Медичите, Флоренция; 5. Автопортрет на Захари Зограф в църквата „Преображение Господне“, Преображенски манастир – 1849 г.

Осъществяването на идеята като своеобразен проект е с продължителност два семестъра (ЗС на УГ 2024/25 и ЗС на УГ 2025/26). В него участват 25⁴ студента от специалности „Графи-

⁴ Имена на студенти, участвали в експерименталната учебна задача: Катерина Гаврилова, Габриела Кирилова, Габриела Сакарска, Валдемир Тачов, Цветелина Митева, Елица Стоянова, Елвира Йовова, Маргарита Сивкова, Мария Стефанова, Михаела Гечева, Мелин Икрам,

ка“, „Живопис“, „Рисуване и Интермедия“ и ПОИИ на ФИИ на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

Идеята за проекта е вдъхновена от задълбочено изследване на проф. Дорис Титце (Titze, Doris 2019) за използването на портрета и автопортрета в обучението на студенти от специалност „Арттерапия“ в Академията за изящни изкуства – Дрезден, Германия. Основополагащо за концепцията на проекта „Селфи“ е схващането, че изобразителният материал, в който се възплъщава творбата, съдейства за изявата на *вътрешната картина на автора*. Както обобщава в изследванията си проф. Титце – онова, което не се изразява с думи, материалът помага за изявата му – „Средството (медиумът) предизвиква действителното „възплъщение“ на (вътрешна) картина“ („Das Medium bewirkt das eigentliche „Verkoerperung“ eines (inneren)Bildnes.“, Titze, 2019, с. 244). С тази основополагаща идея проект „Селфи“ откликва на потребността на твореца, конфрнтиран със задачата за създаване на автопортрет, за **себеотражение**. В монографията си проф. Дорис Титце разглежда автопортрета и съвременното селфи като визуални форми на себеизразяване, които отразяват процеси на идентификация, саморефлексия и социална комуникация. Разглеждайки автопортрета-selfie в контекста на формоаналитичната арттерапия (Formanalytische Kunsttherapie⁵), авторката поставя акцент върху разликата между устойчивостта на класическия портрет и преходността на дигиталното изображение, като от-

---

Мартин Гешев, Иван Гаргов, Сияна Виденова, Рюя Махмуд, Преслава Гинева, Ивалина Мицова, Детелина Милева, Диян Добрев, Гергана Павлова, Габриела Георгиева, Венцислав Георгиев, Натали Сюлейманова, Стоян Стоянов, Ваяна Данева.

⁵ Преводът „формоаналитичната арттерапия“ съответства на немския термин „Formanalytische Kunsttherapie“, който е разработен и използван от проф. Дорис Титце в нейни публикации. Това е специфичен методологичен подход в арттерапията, който се фокусира върху анализа на визуалната форма, структурата и изразните средства на художественото изображение, като средство за разбиране на вътрешни психични процеси.

белязва, че „Бързината на нашето време изглежда придава нова стойност на устойчивостта на нарисуваното.“ („Die Schnelligkeit unserer Zeit scheint der Beständigkeit des Ermalten einen neuen Wert zuzuweisen.“, Titze, 2019, с. 98–99). Така селфито се интерпретира като дигитална разновидност на автопортрета, която се отличава с краткотрайност и **комуникативна насоченост**. Проф. Титце подчертава, че едно селфи възниква краткотрайно, за разлика от класическия портрет, който устоява на времето, и скоро след предаването му на други губи своето значение („ein einzelnes Selfie im Gegensatz zur klassischen zeitüberdauernden Porträt kurzfristig entsteht und bald nach seiner Übermittlung an andere seine Bedeutung verliert“). Titze, 2019, с. 98–99).

Както споделя и Аделина Филева в каталога посветен на изложбата „Автопортретът. Зримият образ и скритият смисъл“ (Изложба от живописния фонд на СГХГ, юни–август 2008) – „Художествената специфика на автопортрета се променя в зависимост от разбирането за човешката личност във всяко конкретно време, което ни заставя да размишляваме за ценностите на автопортрета като демоснтрация на уникалното човешко „Аз“.... Вътре в света на автопортрета никой и нищо друго не е по важно и значимо от „Аз-ът“....Художникът може да види, да пресъздаде всичко, но не и себе си. Така както окото, което може да види всичко, но не и себе си. Единствено в невидимото за нас огледало може да съзре своето отражение, своята следа. Следа, чрез която се **изучава, самоанализира, разкрива и изгражда представата за себе си**“ (Филева, 2008)

Друг важен аспект за разбиране на автопортрета подчертава и доц. Марина Теофилова, който тя формулира като „Дихотомност на самовъзприятието“. Според Теофилова „Автопортретът е възможността да се възприемаме и осъзнаваме в много и различни аспекти едновременно (спрямо външния и вътрешния свят, спрямо ежедневието и в непредсказуеми ситуации, спрямо нетрайни и дълбоки чувства)“. (Теофилова, 2025)

В контекста на учебната задача, селфито се разглежда от една страна като индивидуален акт, който е част от **колективен**

визуален модел. Привидната уникалност на изображението автопортрет-селфи се разтваря в повторемостта и визуалното уеднаквяване, характерни за масовата култура. Но от друга страна в творческия експеримент с автопортрета-селфи може да се наблюдава, как личното, подчинявайки се на колективно възприет визуален код, същевременно е и възможност за **изява на творческата индивидуалност**, белязана от културни и социални модели на изразяване.

Времето, заложено в учебната програма за работа по проекта е един семестър, което се оказва достатъчно за самостоятелно ангажиране на студентите с творческо пресъздаване на автопортрета им във вариант „селфи“. Като учебна задача те получиха следните насоки: *да създадат серия изображения, базирани на лични селфи фотографии, като самостоятелно преценят тематичната връзка, начина на създаване и визуалната логика, която обединява серията.* Изрично в насоките бе подчертано, че за създаване на серията могат да се използват и различни приложения за манипулиране на образа им. Броят на творбите следваше да съответства на броя на техните *навършени години* – условие, което насочва към идея за отговорност, лична история, идентификация и стимулира самонаблюдение във времето. Техниката на изпълнение е препоръчителната за проектиране за техника „буон фреско“ – акварел, а формата на творбите от серията е 16x20 см.

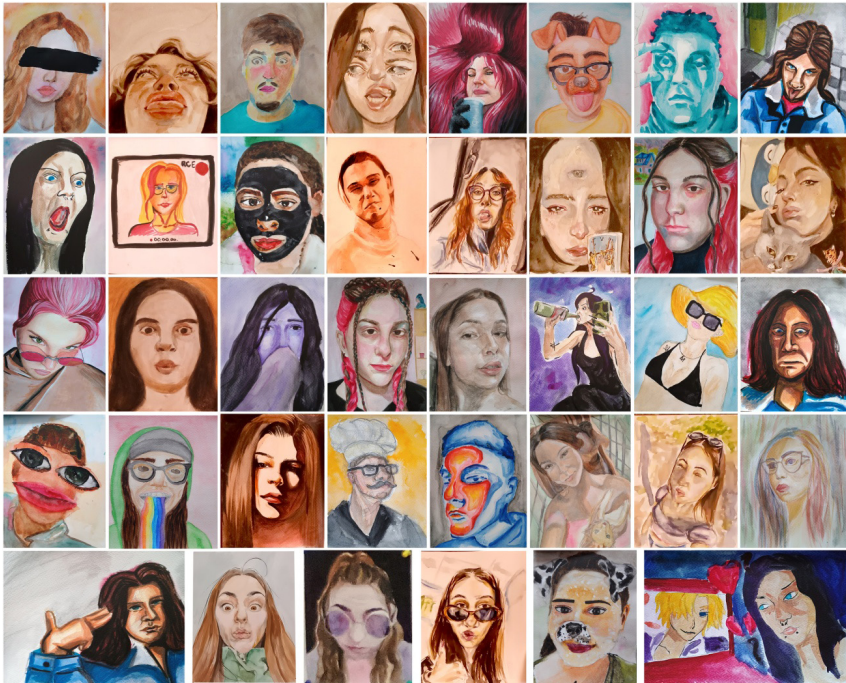
По този начин формулираната задача цели не просто да упражни технически умения, а да провокира размисъл за съвременния парадокс: как действието по създаване на селфи – жест, който по принцип е мигновен, спонтанен и медиран – може да се впише в традиционните характеристики на автопортрета, за да пресъздаде състоянието на вътрешния емоционален свят в трайна творба. Селфи-то кодира моментна представа за „аз“-а, докато автопортретът традиционно изисква продължително самонаблюдение, задълбочен контакт със себе си, работа с природата и време за вътрешно събиране. Поставени в художествен контекст на пръв поглед, тези два подхода се сблъскват, но и едновременно се допълват. Именно тук се открие и ключовият въпрос: *как потреб-*

ността от селфи отговаря на търсенето на резонанс с вътрешната и външната картина на себе си?

За студентите селфи-то се оказва първи, достъпен и познат етап от процеса на себеизобразяване – бързо фиксиране на външен образ, който обаче носи заряда на моментното емоционално състояние. Възможността да трансформират този образ в серия от художествени интерпретации разшири полето им на себеусещане: от дигитално конструирана моментна визия към по-дълбоко, съзнателно и критично автопортретно изследване.

В резултат на поставената задача се създадоха **25 серии** с над **360 композиционни варианта** на претворения автопортрет – селфи (средно от 10 до 19 бр. на студент). По време на представянето на сериите си всеки студент сподели и **темите**, които обединяват неговите творби. Едни обръщат внимание на провокативното преживяване на моментното си състояние със силна мимика и жестове, други запазват статиката на позицията, като избират да ритмуват, посредством смяна на изразните средства цвят, светлина, линия. От сериите се отличават тези, които имат преднамерена концептуална идея. Например Гергана Павлова заснема състоянията си, докато играе любима компютърна игра, към която не скрива попристрастяването си. Габриела Георгиева и Михаела Гечева, Иван Гаргов и др. споделят серии, в които въображението им е провокирано от възможностите на приложения за манипулация на образа. Детелина Милева и Иван Гаргов посвещават серията си на своеобразно изследване на конкретна промяна на портрета посредством разнообразие от аксесоари (шапки, маски, прически). Оригинална сюжетна линия в композициите на своите автопортрети „селфи“ избира Ивалина Мицова. Тя заснема себе си, след като е срещнала или когато си спомня за конкретни хора (преподаватели, колеги и др.). Колеги като Преслава Гинева и Гергана Павлова приемат сериите като възможност за лична изповед и възможност за комуникация с преподавателя относно промените, които виждат, преживяват или инициират у себе си. Не липсват и лични послания и откровения записани на предадените творби. Много от студентите, ма-

кар и затруднени от изискания брой творби, успяват да намерят начин да експериментират с изразните средства на техниката, като в процеса на работа намират оригинални цветове и композиционни решения, отвъд обичайния стил за тях. В последователността на сериите веднага се отличава характерната гледна точка и позиция на тялото за заснемане на „селфи“. Интересното е, че в процеса на създаване на сериите си, студентите, опирайки се на стереотипната композиционна схема на селфи позицията, в последствие откриват авторски решения, пресъздаващи тяхната персоналност, оригиналност и характерно творческо светоусещане. (Илюстрация 2.)

Илюстрация 2.: Избрани творби на студентите, участници в проекта

Последователността на работа в серия, както и изобилието от композиционни решения придадоха увереност при избора на най-подходяща творба от серията за реализиране в материал – техника „буон фреско“. Забеляза се, че въпреки особеностите на материала и технико-технологичните изисквания за подготовка на мазилковата основа за работа, студентите изработиха със смелост и увереност творбите си. Реализираните фрагменти в техниката станаха част от Годишната студентска изложба на ФИИ декември 2025 г. (Реализациите в материал станаха възможни благодарение на технико-технологичнатото съдействие на гл. ас. д-р Даниел Иванов)

Илюстрация 3.: Работен процес по реализация на избраните творби в техника „буон-фреско“ с гл. ас. д-р Даниел Иванов и реализирани творби на Цветелина Митева, Габриела Георгиева, Катерина Гаврилова, Габриела Сакарска, Валдемир Тачов (от ляво на дясно)

Реализираната като творчески проект учебна задача даде възможност за наблюдение на редица аспекти, които биха съдействали за разглеждането на детайли, както от творческия процес, така и от получените резултати в интердисциплинарно поле между педагогика, изящни изкуства, психология, социология и др. Като обобщение бихме отбелязали, че благодарение на променените условия за реализиране на учебната задача се разкри динамиката между два модела на самопредставяне – *медийно опосреденото* и *автентичното* – и показа как съвременното поведение на младите хора, свикнали да наблюдават себе си през екрана, може да бъде преведено в органичен художествен процес с индивидуален подход. Резултатите от учебната задача-проект, под формата на изобилен визуален материал, разкриват как навиците, изградени в средата на екраните, влияят ошетяващо върху основни художествени умения като наблюдение, внимание към детайла и пространствено мислене, координация, използване на знания при анатомичната рисунка. В същото време *отговорността* към проектирането на автопортрет за класическите техники в серия се доказва като поправящ и подтикващ фактор: забелязан е по-осъзнат, заинтересован подход към задачата и устойчивост в последователността на художественото действие.

Анализът на наблюдаваните резултати от учебната задача-проект „Селфи“ показва необходимост от преподавателски подход, който целенасочено да интегрира работата с дигитални образи в практиките на адаптиране на творчески проекти за изпълнение в материалите на класическите стенописни техники. Това предполага разработване на задачи, осигуряващи плавен преход между цифровото изображение и неговата материална реализация, работа в серия и последователно осмисляне на предприетите художествени решения. Разборът на резултатите от подобна експериментална работа би съдействал за въвеждането на измерими критерии за проследяване както на индивидуалния, така и на художествено-творческия напредък. Модификациите на насоките в учебните задачи, както и тяхната ефективност, би

могло също да се потърси и чрез *интердисциплинарно* сътрудничество с други жанрови или научни области.

Противопоставянето между мимолетното „селфи“ и трайната стенописна техника “*buon fresco*” се утвърждава като ефективен педагогически инструмент: своеобразното „забавяне“ на мигновеното изображение и пренасянето му през изискванията на материала подпомагат развитието на наблюдателност, мислене за композицията и уважение към устойчивия художествен резултат. Така обучението по стенопис се осъвременява, без да губи своята същност – материалът и технологията се превръщат не в ограничение, а в средство за формиране на личен и траен художествен почерк въпреки ежедневието, доминирано от екранни и мрежови взаимодействия. В този контекст и самото „селфи“ придобива по-дълбок смисъл: то не е само жест на артистичност, а форма на търсено общуване – както отбелязва Али Бърнес, писател, теоретик и създател на Музея на селфитата – „снимка се споделя, за да започне **общуване**“...

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Гочев, О. (2009) Стенописта. Проблеми и предизвикателства, Издателство НХА, София // **Gochev, O. (2009)** Stenopista. Problemi i predizvikatelstva, Izdatelstvo NHA, Sofia

Маринов, М.; Филева, А. (2008) Автопортретът – зримият образ и скритият смисъл. Изложба от живописния фонд на СГХГ юни-август 2008, Софийска градска художествена галерия, София 2008 г. // **Marinov, M.; Fileva, A. (2008)** Avtoportretat - zrimiyat obraz i skritiyat smisal. Izlozhba ot zhivopisniya fond na SGHG yuni-avgust 2008, Sofiyska gradska hudozhestvena galeriya, Sofia 2008 g.

Теофилова, М. (2025) Автопортретът като „вътрешно пространство“ Медии и език. Електронно списание за научни изследвания по медиен език [онлайн]. 1 април 2025, № 17 [Медиатизация на културното производство]. // **Teofilova, M. (2025)** Avtoportretat kato “vatreshno prostranstvo” Medii i ezik. Elektronno spisanie za nauchni izsledvaniya

po medien ezik [onlayn]. 1 april 2025, № 17 [Mediatizatsiya na kulturnoto proizvodstvo].

Titze, D. (2019) Das verkörperte Bild: Porträts aus kunstgeschichtlicher und kunsttherapeutischer Sicht (Die Kunst der Kunst Therapie), Hochschule für Bildende Künste Dresden (Herausgeber)

Електронни източници / Internet sources:

Olimpia Gaia Martinelli, СТАТИЯ „Das Selfie in der Kunstgeschichte“, публикувана на 05.06.2022 on-line Art Majeur Magazine- <https://www.artmajeur.com/de/magazine/5-kunstgeschichte/das-selfie-in-der-kunstgeschichte/331591> (последно посетено септември 2025г.)

Jörg Meier, Iris Wolf - Проект „Vom Selbstportrait zum Selfie in der kulturellen Buldung. Kunstpaedagogische Projekte mit dem Smartphone.“, Fachkonferenz „Sinnenreich! Syntaetische Praxis und Porentiale digitaler kultureller Bildung“, https://proqua-kms.de/wp-content/uploads/2019/02/Workshop-Doku_Selbstportraet-Selfie_Selfiegrafan.pdf

Изложба „Ich bin hier! Von Rembrandt zum Selfie“, STAATLICHE KUNSTHALLE KARLSRUHE (31.10.2015 – 31.01.2016) <https://www.kunsthalle-karlsruhe.de/ausstellung/ich-bin-hier/>